

Til

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet

RAPPORT:

ICDP veilederopplæring: Fordypning med fokus på omsorgsgivere til barn med funksjonsnedsettelse og spesielle behov

Berit H. Johnsen og Hilde Tørnes

Oslo & Bergen, april 2017

Oppdrag

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet har godkjent et prøveprosjekt for Haug skole og ressurscenter; Bærum, i veilederopplæring av senterets spesialpedagoger. Senteret har som hovedoppgave å utføre vedtak om spesialpedagogisk hjelp etter sakkyndig vurdering, samt jobbe systemrettet mot barnehagene i Bærum kommune. Prosjektets formål er å gjennomføre en kombinert ICDP standardveilederopplæring med fordypning med fokus på omsorgsgivere til barn med funksjonsnedsettelse (NOU 2005: 8, s. 36; Opplæringsloven, 1998, kapittel 5). Hilde Tørnes og Berit H. Johnsen er gitt i oppdrag å gjennomføre opplæringen.

Sammendrag

I denne rapporten beskrives tre ulike veilederopplæringer (Haug, Ringsaker og Oslo), der ICDP blir tilpasset foreldre til barn med funksjonsnedsettelse eller omsorgsgivere som arbeider med barn med funksjonsnedsettelse. Opplæringen på Haug skole vies størst oppmerksomhet. Denne opplæringen, i likhet med opplæringen i Ringsaker, var en opplæring der standard veilederopplæring ble kombinert med tilpasningen for barn med funksjonsnedsettelse. Opplæringen på Haug ble gjennomført før standardversjonen ble utvidet og besto derfor av fem opplæringsdager, mens opplæringen i Ringsaker besto av i alt åtte dager. Opplæring i Oslo var en to dagers tilleggsopplæring der deltakerne allerede var ICDP veiledere.

Samtlige opplæringer ble vurdert som nyttige av veilederkandidatene og ga dem et godt utgangspunkt for veiledningen. ICDP vektlegger sensitivisering, noe som er særlig hensiktsmessig i møtet med barn med ulik type funksjonsnedsettelse der det er få fasitsvar, men desto større behov for en sensitiv tilnærming og improvisasjon. Spesialpedagogene på Haug hadde i utgangspunktet et mangfold av ulike tilnæringsmåter i arbeid med barna, og ga uttrykk for at ICDP var et godt supplement til allerede anvendte arbeidsmetoder.

Personalet som deltok i ICDP-gruppene ga uttrykk for godt utbytte og at deltakelsen bidro til å gi dem gode redskaper i sitt arbeid med både barn med spesielle behov og de øvrige barna i barnehagen.

Innhold

Oppdrag - 2

Sammendrag – 2

Innhold - 3

Bakgrunn - 4

Om Haug skole og ressurscenter - 5

Organisering av opplæringen – 6

Opplæringen – 7

Praktisering som ICDP veileder i samtalegruppe – 9

Loggbøkene – 12

Trenernes evaluering av opplæringen – 14

Standard- og fordypning med fokus på omsorgsgivere til barn med funksjonsnedsettelse og spesielle behov i Ringsaker kommune - 16

Fordypning med fokus på omsorgsgivere til barn med funksjonsnedsettelse og spesielle behov i Oslo kommune – 18

Drøftinger - 19

Anbefalinger - 21

Referanser - 22

Om forfatterne - 23

Bakgrunn

Hilde Tørnes har tidligere gjennomført en opplæring der ICDP standardversjonen ble tilpasset foreldre til barn med funksjonsnedsettelse. Opplæringen ble gjennomført med i alt 14 deltakere hvorav ni ble sertifisert. Deltakerne den gang hadde ulik faglig bakgrunn (barnehagelærer, logoped, sosionom, helsesøster, spesialpedagog, barnevernspedagog og psykolog). Opplæringen ble gjennomført over fem dager, hvorav tre halve dager ble gjennomført som en mini-samtalegruppe der hver av de tre dialogene ble gjennomgått og deltakerne fikk oppgaver de skulle prøve ut (fortrinnsvis på barn i målgruppen) i perioden fram til neste halve opplæringsdag. Alle sertifiserte deltakere hadde grupper for foreldre til barn med ulik type funksjonsnedsettelse. Her trekkes frem relevante konklusjoner fra opplæringen (Tørnes, 2007. Hele rapporten finnes på ICPD-Norges hjemmeside).

- Opplæringen av veilederne fungerte godt og veilederne mener selv at den var tilstrekkelig til å drive grupper.
- God kjennskap til barn med funksjonsnedsettelse er en forutsetning for å delta.
- Foreldrene trekker frem nytten av å være i gruppe med andre foreldre og få mulighet til å utveksle erfaringer med noen som er i samme situasjon som dem selv.
- Programmets struktur og muligheter for fleksibel bruk er en fordel som muliggjør tilpasning til ulike grupper.

Etter pilotprosjektet har det blitt gjennomført ytterligere tre opplæringer (2009, 2010, 2011) for allerede sertifiserte veiledere i standard eller minoritetsversjonen. Deltakerne har hatt to opplæringsdager med fokus på foreldre til barn med funksjonsnedsettelse. Under selvtreningen har det blitt gjennomført tre dager med veiledning. Det ble hovedsakelig gjennomført grupper for foreldre, men også for barnehagepersonale som jobber med barn i målgruppen.

Også i disse gruppen ble opplæringen og deltakernes tilbakemelding fra gruppene vurdert å være nyttig.

Om Haug skole og ressurscenter

Ansvar for spesialpedagogisk hjelp i barnehagene i Bærum kommune i samsvar med § 5-7 i Opplæringsloven, (fra 1.8.16 § 19 a i Barnehageloven) hviler på en gruppe spesialpedagoger og kollegaer med ekvivalent utdanning. Fra høsten 2013 har de vært organisert under Barnehagekontoret i Bærum kommune. De arbeider hovedsakelig i barnehagene, men har fast base ved Haug skole og ressurscenter, hvor de samles ukentlig.

Et kjennetegn ved spesialpedagogene i Bærum kommune er at de har meget høy kompetanse og god kjennskap til barn med ulike funksjonsnedsettelse. Funksjonsnedsettelse i denne sammenheng innebærer en stor variasjon av utfordringer, som språkvansker, atferdsvansker, Cerebral Parese (CP), epilepsi, medisinske vansker, ulike syndromer og gjennomgripende utviklingsforstyrrelser. Felles for alle barna i denne gruppen er at de i tillegg til allmenne behov har særskilte kommunikasjons-, funksjons- og/eller læringsbarrierer som er av en slik art og grad at de tilfredsstillende kriterier for rett til spesialpedagogisk hjelp etter nevnte Opplæringslov/ Barnehagelov. For spesialpedagogene betyr dette at de arbeider med barn som har høyst ulike behov og store variasjoner i sine funksjoner og uttrykk. Barna kommuniserer og gir signaler som på ulike måter er annerledes enn hos det store flertallet av barn, noe som krever særlig sensitivitet hos omsorgsgiver i tillegg til kompetanse, improvisasjon og oppfinnsomhet for å forstå og gi adekvat respons på barnas signaler.

I 2009 praktiserte to masterstudenter som veiledere i en ICDP-samtalegruppe ved Haug skole og ressurscenter i Bærum kommune. Opplæring av ICDP veiledere var da introdusert ved Institutt for spesialpedagogikk, UiO, i samarbeid med Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir). Denne samtalegruppen vakte interesse hos det spesialpedagogiske veilederkorps i barnehagene ved Haug som ønsket opplæring og sertifisering som ICDP veiledere. Spesialpedagogene hadde forventninger til ICDPs tilnærming til ressursbasert samspill som et fruktbart tillegg til den foreliggende kompetansen; at den kunne øke deres sensitivitet og kompetanse i positiv relasjon med foreldre og ansatte i barnehagene og styrke omsorgsgiveres sensitivitet for barnets signaler gjennom bevisstgjøringsprosesser. De tok derfor kontakt med ISP, ved Berit H. Johnsen nærmest på årlig basis, inntil det ble funnet midler til opplæring som et prøveprosjekt finansiert av Bufdir høsten 2014. 26 spesialpedagoger deltok i opplæringen og ble sertifiserte som ICDP veiledere med fordypning for omsorgsgivere til barn med funksjonsnedsettelse og spesielle behov.

Opplæringen har vært en kombinasjon av ICDP standard- og fordypning for omsorgsgivere for barn med funksjonsnedsettelse og spesielle behov.

Organisering av opplæringen

Planleggingen av veilederopplæringen på Haug startet våren 2014, med oppstart høsten 2014 og ble planlagt ut fra ”gammel” modell – det vil si fire opplæringsdager. Utgangspunktet var en veilederopplæring i standardversjonen, som ble utvidet med en dag. Det vil si i alt fem dager opplæring, der temaet omsorgsgivere til barn med funksjonsnedsettelse og spesielle behov har vært integrert gjennom hele opplæringen. Den er altså noe kortere enn Bufdirs nåværende ordning som trådte i kraft fra 01.01.15. Dette innebærer at opplæringen på Haug ikke inkluderte kulturperspektivet, slik den nye ordningen er.

For at opplæring på Haug skulle la seg gjennomføre, ble opplæringsdagene lagt til allerede eksisterende planleggingsdager for personalet. Med fleksibilitet fra Haug sin side kunne dette gjennomføres uten at det gikk ut over de lovpålagte oppgavene til tjenestestedet. Som trenere avvek vi derfor fra å samle opplæringen i todagersbolker og la opplæringen til rette slik at opplæringsdagene ble tilpasset allerede avtalte planleggingsdager for personalet.

Opplæringen begynte imidlertid med to påfølgende dager. Haug ressurscenter hadde ICDP som satsningsområdet barnehageåret 2014/15 og lot ICDP-veiledning ha prioritet framfor annen pedagogisk planleggingsvirksomhet denne perioden. Opplæringen ble gjennomført på følgende datoer høsten 2014: 20.8, 21.8, 9.10, 23.10, og 13.11. (program for dagene er vedlagt). Deltakerne fikk veiledning tre ganger under selvtreningen. Gruppen ble delt i to, og hver gruppe fikk tre timers veiledning hver gang. Veiledningen ble gjennomført på følgende datoer våren 2015: 29.1, 6.3, og 16.4. Det ble også arrangert en oppsummeringsdag i august 2015 med generell tilbakemelding om praksis med grunnlag i loggbøkene (hver loggbok var skriftlig kommentert på forhånd), plenum evaluering av programmet samt utfylling av individuelle evalueringsskjema, utdeling av sertifiseringsdiplomer som ICDP veiledere, og en kort feiring med fotografering og tilstedeværelse av den lokale avisen, Bærum Budstikke. (program for dagene er vedlagt).

Opplæringen

Opplæringen har i hovedsak fulgt de to (senere tre) Power Point- presentasjonene som er utarbeidet av Bufdir. Følgende tema med særlig fokus på omsorgsgivere for barn med funksjonsnedsettelse og spesielle behov ble i tillegg integrert i disse presentasjonene:

- Hilde Tørnes: Informasjon om pilotprosjektet for samme målgruppe som ble gjennomført i 2006
- Berit H. Johnsen: Veilederopplæring i ledet samspill med fokus på barn med spesielle behov: ICDP i lys av tidlig intervensjon, profesjonelle røtter, teoretiske pilarer og opplevelsen av møtet med en person med alvorlig funksjonsnedsettelse (Power Point serie)
- Berit H. Johnsen og Hilde Tørnes: ICDPs Ledet samspill - fordypning med fokus på omsorgsgivere for barn med spesielle behov og funksjonsnedsettelse Power Point serie
- *Born Too Early: The Kangaroo Method With Premature Babies*. Video by Stichting Lichaamstaal, Heythuysen, the Netherlands. www.stichtinglichaamstaal.nl
- Berit H. Johnsen, også hentet fra H. Rye, 2007; D. J. Siegel & M. Hartzell, 2004; og K. Hundeide. Omsorgsgiver: Omsorg og sensitivitet (notater og oppgaver for gruppesamtaler)
- Hilde Tørnes: Familier med barn med funksjonsnedsettelse; familiereaksjoner (Power Point serie)
- ICDP dvd-er samt andre eksempler
- Hilde Tørnes: *Hverdagsliv i familier med utviklingshemmede barn* (Hareide og Tytingvåg)
- I tillegg formidler Hilde Tørnes et antall skjemaer og korte fortellinger av stor nytte for veilederkandidatene i denne fordypningen

Boken Rye, H. (2007). *Barn med spesielle behov - et relasjonsorientert perspektiv*. Oslo: Gyldendal er anbefalt kjøpt av deltakerne. Særlig vekt er lagt på Kap. 7, s. 199-214: Omsorgsgivers behov for omsorg.

Tema. Syn på barnet er et fundament i ICDP. Måten vi oppfatter barnet på har betydning for barnets utviklingsmuligheter. Dette gjør seg særlig gjeldende i forhold til barn med funksjonsnedsettelse. Dette ble derfor viet ekstra oppmerksomhet i opplæringen. Et ressursperspektiv på barns utviklingsmuligheter fokuserer på å se barnets muligheter framfor å se etter begrensninger.

Åtte tema for samspill er universelle for alt samspill, men må tilpasses ulike funksjonsnedsettelse. Dette er ikke ukjent for spesialpedagogene, men ble likevel et viktig element i opplæringen med tanke på presentasjon i samtalegruppene.

Likeledes ble det fokusert på sårbarhet til foreldre til barn med funksjonsnedsettelse og hvordan syn på foreldrenes medvirkning har endret seg over tid. Vi skal ikke så langt bakover i tid før man ikke anerkjente foreldrenes kjennskap til og kompetanse i forhold til egne barn

og anbefalte institusjonsplassering der eksperter kunne gi barna rett behandling. I dag er samarbeid foreldre – fagpersoner, der de ulike aktørers bidrag til et helhetlig og godt tilbud vektlegges, rådende.

Bevisstgjøring. Deltakernes profesjonelle kunnskaper og erfaringer ble verdsatt og brukt som utgangspunkt for refleksjoner. Det presiseres at denne fordypningen har som mål å ha et særlig fokus på ICDPs tilnærming til foreldre og andre omsorgsgivere til barn med funksjonsnedsettelse og spesielle behov. Det dreier seg altså ikke om en opplæring i ulike typer funksjonsnedsettelser eller ulike metodiske tilnærminger. Det er en opplæring med utgangspunkt i et ressursperspektiv i forhold til barns muligheter og behov for særskilt hjelp. Målet er å bevisstgjøre omsorgsgivere i hvordan de oppfatter barnas fungering og muligheter og derigjennom bekrefte og styrke den utviklingsstøttende relasjon mellom dem: «Hvordan kan jeg som omsorgsgiver gi dette barnet den best mulige utviklingsstøtten med basis i dets forutsetninger?»

Sensitivisering. Mange foreldre til barn med funksjonsnedsettelse og spesielle behov ansees å ha en kompleks omsorgssituasjon. Sensitivisering av ICDP-veilederne er derfor ekstra viktig i denne opplæringen, slik at de i størst mulig grad kan sette seg inn i disse omsorgsgivernes daglige liv. Det ble langt spesiell vekt på dette med utgangspunkt i Rye (2007) og gjennom deltakernes egensensitivisering i samtalegrupper.

I likhet med psykologer og andre «menneskebehandlende» profesjoner kan spesialpedagoger oppleve forventninger til at de i kraft av sin utdanning og profesjon ”har de rette svarene”, at de «kan fikse problemet» og at de kan gi oppskrift for hvordan barn med funksjonsnedsettelse skal behandles. Denne holdningen til de menneskebehandlende profesjonene er en levning fra tidligere år, hvor det var vanlig å dele ut kortfattede treningsanbefalinger. Det var blant annet motstanden mot en slik autoritær ekspertholdning som sammen med nyere forskning om tilknytning og kommunikasjon var med på å danne grunnlaget for utviklingen av de åtte temaene for samspill, med sitt utgangspunkt i barnets ressurser, og til stiftelsen av ICDP (Hundeide, 2003; Rye, 1993). Slike forventninger kan forekomme både hos foreldre og personale. Dette er også en viktig grunn til å legge vekt på ICDP-veilederne egensensitivisering og derigjennom styrke deres muligheter til å fange opp slike forventninger og eventuelt ta en samtale om dette

Familien. Ikke bare foreldre, men hele familien til barn med funksjonsnedsettelse og spesielle behov kan ha en kompleks livssituasjon. Dette gjelder også andre barn i familien. Å være

søsken ble derfor drøftet i forbindelse med ICDP-tilnærmingens syn på barnet fra problembeskrivelse til ressursperspektiv. Det ble også formidlet relevant informasjon i papirversjon eller som vedlegg i epost (Hilde Tørnes). Da spesialpedagogene på Haug i utgangspunktet planla å ha gruppe både for foreldre og profesjonelle omsorgsgivere ble det også lagt opp til refleksjon rundt de ulike rollene.

De fem opplæringsdagene ble i stor grad gjennomført i form av presentasjoner med vekt på dialog og deretter ulike former for aktivisering. Det ble brukt noe analyse av film, men i hovedsak ble aktivisering gjort i form av spørsmål til refleksjon.

Praktisering som ICDP-veileder i samtalegruppe.

Det ble tidlig i opplæringen understreket at erfaring fra tidligere opplæringer er at rekruttering av grupper kan være krevende og at det er viktig å starte med dette tidlig. Spesialpedagogene forfattet et brev til alle barnehagestyrerne i Bærum, der de ga tilbud om ICDP-veiledning. Noen barnehager takket ja til dette og andre grupper ble igangsatt med deltakere spesialpedagogene allerede hadde en samarbeidsrelasjon til. Da siste opplæringsdag var avsluttet var derfor alle klar til å starte grupper. Gruppene besto av to eller tre veilederkandidater og i noen tilfelle var det samarbeid mellom grupper.

Det viste seg at tross oppfordringer fra oss trenere ble det kun igangsatt grupper for ansatte i barnehagene. Enkelte veilederkandidater hadde ønske om å ha grupper for foreldre, men det viste seg å være vansker med rekruttering. De valgte derfor å ha gruppe for personale i første omgang for så å bruke tid på rekruttering av foreldre i neste omgang.

Den overveiende delen av grupper var for personale som arbeidet med barn med enkeltvedtak om spesialpedagogisk hjelp etter opplæringsloven (markert som enkeltvedtak – ev – i oversikten nedenfor). Da enkelte deltakere hadde vansker med å rekruttere til grupper for personale som jobber med barn med enkeltvedtak etter opplæringsloven, ble det gjennomført noen grupper for personale som jobbet på avdeling uten barn med enkeltvedtak om spesialpedagogisk hjelp etter opplæringsloven. Dette var personale som hadde ytret ønske om veiledning for barn med behov for individuell tilrettelegging. Denne virksomheten føyer seg inn i spesialpedagogenes systemrettede arbeid. Dette kunne være barn med utagerende atferd eller stille og tilbaketrukne barn. Den spesialpedagogiske kompetansen som deltakerne i

opplæringen ved Haug har, er viktig også i disse barnehageavdelingene og barn som har behov for tilrettelegging ble derfor valgt som fokusbarn i disse gruppene (markert som individuell tilrettelegging – t – i oversikten nedenfor).

Noen grupper hadde deltakere fra flere barnehager der deltakerne ikke kjente hverandre. Andre hadde deltakere fra samme barnehage, men ulike avdelinger, mens andre hadde tatt hele personalet i en barnehage eller på en avdeling. Det var også utfordringer med å få rekruttert nok deltakere til samtalegrupper. Som det framgår av tabellen under ble flere av gruppene ledet av tre veilederkandidater. I disse gruppene gikk rollen som observatør på omgang. Rollen ble avklart med deltakerne og ble evaluert som nyttig. Observatørens mulighet til å observere prosesser og reaksjoner til deltakerne og veilederkandidater ble ansett som verdifull og bidro til økt læring for deltakerne

Oversikt over samtalegruppene: (Enkeltvedtak: ev / tilrettelegging: t)

	Antall veiledere	Antall deltakere		barn
Gruppe 1	2	5	Assistenter i samme barnehage	t
Gruppe 2	2	5	Assistenter i samme barnehage	t
Gruppe 3	2	4	Assistenter i samme barnehage	ev
Gruppe 4	3	4	Assistenter fra to ulike barnehager	t
Gruppe 5	3	6	Assistenter og pedagoger fra ulike barnehager	ev
Gruppe 6	3	6	Assistenter og pedagog	ev
Gruppe 7	3	6	Assistenter og pedagog i to ulike barnehager	ev
Gruppe 8	3	15	Assistenter, pedagoger, styrer	ev
Gruppe 9	3	8	Assistenter og pedagoger i spesialbarnehage	ev
Gruppe 10	3	3	Pedagog, barne- og ungd. arbeider, ass i samme barnehage	ev

Alle gruppene, med ett unntak, gjennomførte åtte møter à to timer med deltakerne eller tilsvarende antall timer med annen fordeling. Alle deltakerne i gruppene valgte fokusbarn som de hadde spesiell oppmerksomhet på og løste sine hjemmeoppgaver i forhold til. Barna ble valgt ut fra behov for ekstra oppfølging eller at det var barn deltakeren ønsket å få en bedre relasjon til. Bærum kommune anvender ofte assistenter som støtteressurs for barn med spesielle behov.

Underveis mens samtalegruppene ble gjennomført, ble det avholdt veiledning tre ganger à tre timer, der gruppen var delt i to. To trenere var til stede to ganger og en veiledning ble gjennomført med en trener. Veiledningen ble hovedsakelig gjennomført som erfaringsutveksling der veilederkandidatene presenterte erfaringer og utfordringer de ønsket å drøfte med kollegaer og trenere.

Veilederkandidatene utvekslet i stor grad erfaringer fra gjennomføring av samtalegruppene. De bidro også med problemstillinger de ønsket å drøfte og få tilbakemeldinger på fra sine kollegaer. Av problemstillinger kan nevnes:

Tips til aktivisering. Tips til spørsmål som fremmer refleksjon. Hva med de som er dominerende/veldig stille? Avklaring av veilederrollen/observatørrollen. Utfordringen med å få deltakerne til å komme med konkrete eksempler. Hvordan får deltakerne til å ta hjemmeoppgaven alvorlig?

Flere av veilederkandidatene rapporterte om stor iver i gruppene. Deltakerne opplevde det som givende å få tid til å diskutere barna de jobbet med, se muligheter for andre tilnæringsmåter og se barnet på andre måter. Flere fortalte at deltakerne ble motivert for økt innsats etter at de så endringer i positiv retning hos fokusbarnet.

Veiledningen under gjennomføring av samtalegrupper var karakterisert av grundig og god deltakerbasert dialog – flere gode poenger kom fram og ble formidlet videre i plenum. Av de mange interessante fortellingene formidles to her:

Eksempel A): En deltaker i ei samtalegruppe fortalte at ettersom ukene gikk med praksisoppgaver, merket hun at ikke bare fokusbarnet, men barna på avdelingen begynte å søke hennes nærvær mer enn tidligere:

En dag satt jeg på «krakken» med fokusbarnet på den ene siden av meg. På den andre siden satte det seg flere barn på rekke; ett barn satte seg tett inntil meg. Hun så opp på meg med store øyne og sa: «Jeg skulle ønske du var bestemora mi, jeg».

Deltakeren mente at den økte og positive oppmerksomheten fra barna var en konsekvens av at hun hadde økt sin positive oppmerksomhet på fokusbarnet – og samtidig på de andre barna – og de la merke til dette.

Eksempel B) illustrerer et aktuelt spørsmål i samspill med barn som på grunn av sin nedsatte funksjonsevne kommuniserer lite eller meget lite med vanlig verbalspråk. I slike tilfeller kan det være spørsmål om hvor mye barnet forstår så vel som hvor mye vi som omsorgsgivere skjønner av det barnet prøver å formidle.

«Hvordan skal vi kommunisere med et barn som ikke snakker? Og hvordan skal vi kunne rapportere om en slik samtale?»

Dette spørsmålet ble tatt opp i forbindelse tema tre: «Snakk med barnet om ting det er opptatt av og prøv å få i gang en følelsesmessig samtale». Nå må vi huske at veilederkandidatene er meget dyktige når det gjelder alternativ kommunikasjon, men at det likevel er relevant at slike spørsmål kommer. I samtalegruppene ble dette dilemmaet tema for en fruktbar diskusjon om ulike tilnærminger. Resultatet ble at medlemmer av en samtalegruppe besvarte oppgaven med at ICDP-tilnærmingen hadde hjulpet dem til å prøve ut flere alternative kommunikasjonsmåter og – kanskje enda viktigere – at de hadde blitt oppmerksomme på flere måter dette barnet hadde til å kommunisere med dem gjennom aktiv observasjon, gode pauser i samspillet og «alternativ lytting».

Dialogen mellom deltakerne fra Haug og trenerne i veiledningen under gjennomføringen med samtalegruppene, kan karakteriseres som de mest fruktbare gjennom denne veileder opplæringen. De er ypperlige eksempler på profesjonell opplæring og oppgradering hvor teori og praksis går hand i hand.

Loggbøkene.

Alle veilederkandidatene leverte loggbøker som ble lest og fordelt mellom trenerne når det gjaldt hvem som skulle lese først og skrive utkast til kommentarer. Trenerne drøftet oppgavene før kommentarene ble ferdigstilt og sendt til veilederkandidatene. En mer generell felles kommentar til alle veilederkandidatene ble også skrevet. Hver loggbok fikk gjennomsnittlig en side med tilbakemelding. Noen veilederkandidater ble bedt om å forberede korte presentasjoner av aspekter i sin praksis, mens alle ble bedt om å være forberedte på spørsmål på avslutningsmøtet. Alle loggbøkene ble godkjent.

Hovedinntrykket var at 1) veilederkandidatene hadde forberedt seg grundig før de startet opp med samtalegruppene; 2) at de fordelte oppgaver og ambulerte som veiledere – enten innen

hvert møte eller mellom møtene. I gruppene med tre veilederkandidater ambulerte kandidatene seg imellom med hensyn til gruppeledelse og observasjon.

Loggbøkene varierte i lengde og særlig i bearbeiding og vedlegg. Mange vedlegg viser deltakere som har lagt grundig arbeid i å finne relevant innhold i disse samtalegruppene som fokuserer på omsorgsgivere for barn med funksjonsnedsettelse og spesielle behov. Her er det stoff som deltakerne kan utveksle og lære av hverandre. Følgende aspekter ble kommentert i tilbakemeldingene: Rekruttering – planlegging – grupperegler – sensitivisering – fokus på deltakerne – redefinerings - fokusbarn – hjemmeoppgaver - refleksjoner og evaluering.

Det er vanskelig å velge ut kommentarer fra tilbakemeldingene på loggbøkene ettersom de varierer i samsvar med variasjonen i praksisen, men generelt er loggbøkene meget informative og gode. Med dette forbeholdet følger to kommentarer som karakteriserer kvaliteten på loggbøkene:

- Her har dere prøvd ut et antall gode aktiviteter, dere har prøvekjørt nært samarbeid, som har vist seg å være en positiv opplevelse, og – ikke minst - dere har reflektert over hvordan aktiviteter og samspill i den lille samtalegruppa har virket, fått øye på dilemmaer, og dere viser at dere ikke har fasitløsninger. ...
- Det virker på meg som dere har klart å skape en atmosfære i gruppa som gjør at deltakerne føler seg trygge og kommer med sine historier. ...

Følgende sitater fra loggbøker er eksempler på veilederkandidatens vurderinger som kom fram i loggbøkene:

- «Vi hadde en liten halvveis-evaluering – spurte hvilke av våre metoder de syns var mest bevisstgjørende –med oppsummering to og to og påfølgende oppsummering i plenum på tavle/flippover, video, dialogspill, muntlig presentasjon av tema /Power Point, bilder av ansiktsuttrykk / samspillsituasjoner. De ville helst ha en «lett blanding» - syns det var bra med variasjon og diskusjoner der de selv kan være aktive»
- «Vi har alle tre utviklet oss til å bli tryggere veiledere gjennom denne prosessen. Vi har følt at vi har passet sammen som mennesker da vi alle tre er litt forsiktige og rolige, og ingen av oss er vant til å ta mye plass eller har noe særlig erfaring i å ha drevet slike grupper. Det at vi har vært litt «like» har gjort at vi har blomstret litt og turt å prøve oss fram alle tre».
- «Alle tre trekker fram det at hele avdelingen fikk dette kurset sammen. De opplever det som veldig nyttig framfor at bare en av dem får gå på kurs. De har et felles utgangspunkt de kan jobbe videre med sammen, og de vil benytte avdelingsmøtene til å ha denne tankegangen oppe slik at de kan fortsette det gode arbeidet».

- «Veldig viktig og fint hvordan sensitiviseringen blir trukket fram (... i opplæringen ...), slik den fortjener og blir drøftet i lys av aktivitetene på møtene (... med samtalegruppene..»

Avslutningsdag. Her ble følgende temaer vektlagt i plenumsamtaler hvor enkelte deltakere var bedt om å dele noen av sine spesifikke refleksjoner og alle bedt om å være forberedt på spørsmål fra trenere og kollegaer, som nevnt ovenfor.

- Interaksjonen mellom alle de 8 temaene for ledet samspill
- Sensitivisering: noe mer enn ulike aktiviteter
- Nyttan av ICDP-samtalegruppearbeid for foreldre og andre omsorgsgivere for barn med spesielle behov var VIKTIGST i denne sammenhengen.

Det var muntlig deltakerevaluering i plenum, individuell skriftlig evaluering, utdeling av sertifiserings diplom og felles fotografering samt en hyggelig stund med kaffe og medbrakte kaker.

Trenernes evaluering av opplæringen.

Som allerede nevnt var deltakerne i denne opplæringen meget kompetente. Her var det dermed duket til en «gi-og-ta»-prosess mellom dem og oss to som trenere, også med høy kompetanse og med mangeårig erfaring. Dette var på flere måter en fruktbar læringsprosess også for oss trenere. I denne evalueringen er det tatt med kommentarer fra plenum - så vel som individuell skriftlig evaluering fra deltakerne.

Opplæringen har gitt muligheter til å prøve ut en del innhold som er spesifikt for denne fordypningen; innhold som kanskje har vært anvendt i andre sammenhenger, men som her har blitt satt inn i en ICDP-veiledersammenheng. Vi kan særlig trekke to konklusjoner om dette:

- a) Det er grunnlag for å gå videre med dette innholdet og tilpasse det stadig bedre til fordypningen for omsorgsgivere for barn med funksjonsnedsettelse og spesielle behov; for eksempel utvikle et arsenal av innholdskomponenter av særlig relevans for denne fordypningen som kan hentes fram og anvendes både i opplæring av ICDP-veiledere og i samtalegrupper. Det dreier seg om eksempler, konkret materiale og en

kontinuerlig revidering av den stadig økende mengden av informasjon til nytte for foreldre og andre omsorgsgivere til barn med nedsatt funksjonsnedsettelse og spesielle behov, blant annet fra relevant forskning. Det er mulig det har vært litt for mye stoff fra oss treneres side. I framtidige opplæringer kan innholdet forkortes eller velges med enda større omhu og sensitivitet for å gjøre plass til flere individuelle-, gruppe- og plenumsrefleksjoner;

- b) Muligens trekke fram innholdskomponenter som passer i etterkant av diskusjoner og eventuelt droppe noen som ikke virker like relevante for den til enhver tid aktuelle gruppen.

ICDP dvd-er kunne anvendes noe mer som utgangspunkt for felles observasjoner og drøftinger.

Henning Ryes bok (2007) anbefales som litteratur for denne fordypningen. Som trenere kunne vi ha vært mer bestemte på kapitler og deler av boken som forventes lest til noen av opplæringssamlingene.

Loggbøkene viser at materiale, konkrete ideer og eksempler samt fortellinger presentert i opplæringen har kommet til god nytte hos deltakerne.

Loggbøkene indikerer hvor viktig tema 3 om samtalen er – på flere måter, både som kjernen i kommunikasjons-temaene (tema 1, 2, 3 og 4) og samtidig en bro over til og som lim i de medierende temaene (tema 5, 6 og 7). Dette kan bearbeides mer eksplisitt for denne fordypningen. Her kan vi med fordel samle flere gode eksempler fra samspill/kommunikasjon med mennesker med funksjonsnedsettelse og spesielle behov så vel som fra forskning som i stadig økende grad baserer seg på spørsmål og samtaler med dem.

En annen lærdom fra loggbøkene er at det må tydeliggjøres enda mer at sensitivisering handler om noe mer enn ulike aktiviteter eller sensitiviseringsoppgaver. Det handler om noe mer grunnleggende – en menneskelig så vel som profesjonell egenskap som er/bør være i kontinuerlig utvikling.

To opplæringsprosjekter er gjennomført etter veilederopplæringen ved Haug skole og ressurscenter. 1) Et lignende prosjekt med kombinert veilederopplæring i standardversjonen og fordypning for omsorgsgivere til barn med funksjonsnedsettelse og spesielle behov. 2) Fordypning for allerede sertifiserte veiledere med fokus på omsorgsgivere til barn med

funksjonsnedsettelse og spesielle behov i Oslo kommune. Erfaringer fra begge disse prosjektene presenteres nedenfor.

Standard- og fordypning med fokus på omsorgsgivere til barn med funksjonsnedsettelse og spesielle behov i Ringsaker kommune

Helsestasjonen i Brumunddal ved Ingeborg Wien, enhetsleder, arrangerte standard veilederopplæring, ny og utvidet ordning, med fordypning for omsorgsgivere til barn med funksjonsnedsettelse og spesielle behov. Opplæringen ble arrangert i løpet av seks + to dager samt to dagers veiledning, og en planlagt tredje dag som avslutning på opplæringen. Maria Solli hadde administrativt ansvar, og Berit H. Johnsen den faglige opplæringen alle åtte dagene, hvorav to dager var særlig tilegnet fordypning for omsorgsgivere til barn med funksjonsnedsettelse og spesielle behov sammen med Hilde Tørnes. Opplæringsdagene ble arrangert to og to sammen i perioden april – september 2015, med veiledningsdager i 2015 og 2016. Finansieringen av denne opplæringen foregikk gjennom tilskuddet fra Helsedirektoratet for året 2015 under overskriften «Helhetlig tilbud til pårørende med krevende omsorgsoppgaver».

Opplæringen fant sted i det nye Prøysenhuset på Rudshøgda i Ringsaker. Som eksempel på den positive og støttende holdningen fra ledelsens side, deltok enhetsleder på så godt som alle opplæringsdagene samtidig som administrator av opplæringen brukte store deler av sin stilling til dette arbeidet. 16 deltakere meldte seg på, hvorav noen allerede var sertifiserte og kun ønsket oppfriskning. 11 deltakere fullførte opplæring og praksis og er sertifiserte. Sistnevnte deltakere kom fra tre ulike kommunale etater; barnevernet, avlastningsetaten og barnehage. At de lærte hverandre å kjenne og bygde opp et samarbeid mens opplæring og praksis pågikk, var en ekstrabonus for kommunen. Sertifiserte ICDP-veiledere med opplæring i standardversjonen var kun til stede de to dagene med spesielt fokus på fordypningen, men praktiserte ikke med tilhørende samtalegrupper og loggbok. Det var også noen sertifiserte ICDP veiledere som deltok på flere av de åtte dagene for oppfriskning.

Opplæringen i Ringsaker kommune var rammet inn av Bufdirs tre Power Point presentasjoner, inkludert presentasjon av multikulturelle aspekter. Forskningsbasert tilleggskunnskap om ICDPs tilnærming til ressursbasert kommunikasjon og mediering generelt og relatert til

veiledning av omsorgsgivere til barn med funksjonsnedsettelse og spesielle behov ble integrert fra første til siste dag, men fikk særskilt fokus under de to dagene hvor Hilde Tørnes og Berit H. Johnsen delte opplæringen. I denne opplæringen ble Ryes (2007) diskusjon av omsorgsgivers behov for omsorg, og betydningen av at ICDP-veiledere gjennomgår en kontinuerlig bevisstgjøring og sensitivisering av sin egen samspillskapasitet vektlagt mer eksplisitt og bearbeidet gjennom samtaler i mindre grupper. Det ble altså presisert at veileders «livslange bevisstgjøring» av egen mestring og muligheter i samspill alltid er vesentlig, men jo mer kompleks situasjonen kan forventes å være hos deltakere i samtalegruppene, jo viktigere er dette. *Egen bevisstgjøring- og sensitiviseringsprosess presenteres altså som en sentral egenskap for veilederkandidater til omsorgsgivere - særlig familier - til barn med funksjonsnedsettelse og spesielle behov.*

Praksis med samtalegrupper ble gjennomført parvis i tre grupper og med tre veilederkandidater i to av gruppene; til sammen i fem grupper. En av deltakerne praktiserte fullt ut i to samtalegrupper. To av samtalegruppene besto av foreldre, mens tre besto av ansatte omsorgsgivere. En av sistnevnte valgte ansatte omsorgsgivere etter å ha invitert foreldre uten suksess denne gangen. En annen av gruppene hadde startproblemer. Alle deltakerne møtte på veiledningsmøtene, også de som ikke hadde rukket å starte ved veiledningsdag nummer to. Særlig veiledningsdag nr. to var full av nyttig informasjon og drøftinger.

Treners refleksjoner. Denne opplæringen ga muligheter til å utvikle videre innholdskomponenter i både utvidet standardopplæring og fordypning. Åtte opplæringsdager ga en god del mer tid til gruppearbeid og plenumsdiskusjoner sammenlignet med gruppen i Bærum kommune. *Det er grunn til å indikere at dette ga større muligheter til å internalisere kunnskaper så vel som psykososial bevissthet og sensitivitet hos kommende veiledere.* Det kan presiseres at i likhet med Haug-gruppen, besto denne gruppen også av kunnskapsrike og erfarne profesjonelle deltakere, men til forskjell fra Haug kommer disse fra tre ulike utdanningsområder, profesjoner og etater. Blant deltakerne var det også ledere for etater eller arbeidsplasser. *Denne gruppen demonstrerte at tverretattlig veilederopplæring kan bidra til kjennskap, og forståelse for likheter og ulikheter innen de ulike etatene, samt konkret samarbeid innen en kommunes rammer.* Dette ble opplevd som en ekstra bonus ved prosjektet både fra deltakernes og treners side.

Endelig avslutning med felles drøftinger av praksis og loggbøker, gruppe- og individuell evaluering, samt utdeling av sertifiseringsdiplomer ble utsatt til august. Grunnet sykdom måtte den planlagte avslutningsdagen dessverre avlyses. Alle gruppene hadde da fått tilbakemeldinger på loggbøkene sine. De er registrerte hos Bufdir og «fit for fight» som gode ICDP-veiledere. Deltakerbevis er sendt sammen med samling av materiell til bruk i samtalegrupper samt evalueringsskjemaer til deltakere i samtalegrupper og i veilederopplæring.

Fordypning med fokus på omsorgsgivere til barn med funksjonsnedsettelse og spesielle behov i Oslo kommune

Byrådsavdelingen til Helseetaten ved Eli Ø. Baardseth, spesialkonsulent-ICDP ved Seksjon for folkehelsearbeid, tok initiativ til opplæring i fordypning for omsorgspersoner til barn med funksjonsnedsettelse og spesielle behov i Oslo kommune.

20 veiledere og trenere meldte seg på opplæringen. Dette er også en tverretatlig gruppe med deltakere fra, NAV, tverrfaglige ressursentra, fagsenter for barn og unge, barnehageetaten, familieetaten og enhet for familie og helse. De kommer fra flere bydeler i Oslo samt fra en nabokommune. Gruppen innehar også et faglig mangfold, bestående av sosionomer, fysio- og ergoterapeuter, spesialpedagoger og familieterapeuter. Alle er ICDP-veiledere, flere med multikulturell fordypning, og noen er trenere. Faglig leder er Berit H. Johnsen sammen med Eli Ø. Baardseth, som også er administrator for opplæringen. Deltakerne hadde på forhånd blitt bedt om å forberede samtalegrupper, slik at de kunne begynne praksisen så fort som mulig etter de to opplæringsdagene.

Opplæringen består av to sammenhengende dager med kursvirksomhet samt tre veiledningsdager, hvorav den tredje dagen er planlagt for å markere felles tilbakemeldinger på loggbøker, informasjonsutveksling, gruppe- og individuell evaluering, samt utdeling av sertifiserings diplomer. Den typiske årsaken til denne fleksibiliteten, er at noen deltakerpar allerede har, som forventet, satt i gang samtalegrupper, og de ønsker å avslutte disse og sende loggbok til trener i løpet av sommermånedene, mens andre starter samtalegrupper fra høsten av. Det er avtalt at loggbøkene blir lest og kommentert etter hvert som de kommer inn, slik at deltakerne i opplæringsgruppen kan fortsette med samtalegrupper innen denne fordypningen uten å måtte vente til alle er ferdige. Når dette skrives, har de fleste veiledergruppene fått

tilbakemelding på loggbøkene sine samt en samling av materiell til bruk i samtalegrupper og evalueringsskjemaer til deltakere i samtalegrupper og i veilederopplæring. To grupper har igjen å sende inn loggbøker og få tilbakemelding på dem. På grunn av sykdom har Eli Ø. Baardseth vært alene med det avsluttende veiledningsmøtet. Tilbakemeldingen på loggbøker har kun vært i skriftlig form. Verdifulle samtaler og felles evaluering av denne opplæringen i fordypning med fokus på omsorgsgivere til barn med funksjonsnedsettelse og spesielle behov med begge trenere til stede savnes derfor. Mange nyttige tilbakemeldinger har imidlertid kommet i loggbøkene.

Treners refleksjoner. Som de to foregående gruppene har denne gruppen meget kunnskapsrike og erfarne deltakere. Den er tverrfaglig og tverretattlig. Også her har dette ledet til kontakt mellom kommunens etater, og også mellom ulike bydeler; noe som er en ekstragevinst i tillegg til opplæringen. Det er også en ekstragevinst for trenere som utvikler et opplæringstilbud å kunne samtale med og få tilbakemeldinger fra erfarne veiledere.

Denne fordypningen er en tilleggsopplæring av kort varighet, som derfor må ha et annet format enn ved kombinerte standard- og fordypningsopplæring. En fyldig Power Point serie ble utarbeidet, hvor flere momenter som var integrert i de tidligere sammensatte opplæringene er samlet og noen nye er introdusert. Det ble i tillegg lagt vekt på smågruppesamtaler og plenumsdrøftinger. De to dagene ble avsluttet med konkrete råd for samtalegruppepraksisen; noe som generelt ikke var nytt for deltakerne da de allerede hadde praktisert som veiledere med samtalegrupper.

Drøftinger

Innholdsmessig er det viktig å presisere at fokus i denne fordypningen er på 1) omsorgsgiverne i samtale gruppene - med særlig vekt på foreldre og familie, men også på andre omsorgsgivere i omsorgsetatene; 2) veileders fordypning og videreutvikling når det gjelder bevisstgjøring om egne reaksjoner i ulike samspill-situasjoner og videre utvikling av sensitivitet i forhold til denne gruppen omsorgsgivere, særlig når det gjelder foreldre og nær familie, men også profesjonelle omsorgsgivere. Det er samtidig viktig for forventningene til denne fordypningen å presisere at dette ikke er en kompetanseheving i forhold til ulike funksjonsnedsettelser eller medisinske diagnoser, men et generelt fokus på bevisstgjøring og

sensitivisering knyttet til utviklingsstøttende kommunikasjon med utgangspunkt i ulike funksjonsnedsettelse og spesielle behov som kan egne seg godt som eksempler.

Å ha omsorg for barn innebærer mange og ulike dilemmaer – dette gjelder i enda sterkere grad for noen familier og foreldre til barn med funksjonsnedsettelse og spesielle behov. Sterk og positiv tilknytning til barna blandes sammen med bekymringer og til tider også oppgitthet. Dette er det viktig at veiledere har bevissthet om og sensitivitet ovenfor. ICDPs tilnærming bygger på positivt ressursbasert samspill. Med denne grunnideen er det viktig å akseptere hvor vanskelig det kan være å være familiemedlem, slik bl.a. Rye (2007) peker på, og som flere deltakere i denne fordypningen rapporterer. Det er veileders oppgave å finne måter å akseptere dette på gjennom lytting og samtaler. Hver situasjon er ulik når det gjelder dette og det fins ingen fasit for om og hvordan veileder skal respondere. Dette er altså et viktig tema i opplæringen og spesielt gjennom veiledningsdagene.

Da denne fordypningen setter fokus på både kunnskapsmessig, men også psykososial videreutvikling for den enkelte deltaker, er det ønskelig at deltakerne blir «kjent nok» med hverandre. Det ser ut til at deltakere i de kombinerte standard- og fordypningsgruppene rekker å bli «kjent nok». Men bare to dager kan være for kort til å oppnå en tilsvarende felles trygghet. Dette har blitt tatt opp i tilbakemeldinger i loggbok hvor det foreslås tre opplæringsdager i stedet for to, hvorav den tredje hele dagen alternativt kan knyttes til en av veiledningsdagene mens deltakerne har samtalegrupper. Samtidig fastholdes det at veiledningsdagene forblir tre, hvorav den siste dagen anbefales som «en framtidsrettet oppsummeringsdag», hvor trenere og deltakere kan støtte og inspirere hverandre til å fortsette med en ny samtalegruppe. *I alle de tre opplæringene rapportert her, viser dialogene mellom deltakere og trenere seg å være særdeles grunnleggende og meget nyttige når deltakerne har begynt med samtalegruppene.*

Det er grunn til å forvente at deltakere i fordypningen for omsorgsgivere til barn med funksjonsnedsettelse og spesielle behov kommer fra ulike etater, profesjoner og med ulikt kunnskaps- og praksisnivå. Derfor anbefales det at det arbeides videre med å utarbeide en eller flere alternative Power Point presentasjoner til fleksibel bruk. Henning Ryes bok (2007) anbefales inntil videre som litteratur.

Ved to av opplæringene har det vist seg at deltakere i samtalegruppene kan ha et mangfold av språklig og kulturell bakgrunn og at noen har oppholdt seg i Norge i kort tid og derfor har særlig behov for informasjon, dialog og støtte. Antall møter i samtalegruppene har hittil vært

åtte. På anbefaling fra deltakere foreslås det en fleksibel ordning hvor veilederne i samarbeid med sine arbeidsgivere kan avgjøre at antall møter kan utvides opp til tolv møter når dette er relevant.

Noen deltakere ønsker seg gode og mangfoldige eksempler på anvendelse av de åtte temaene og andre basisemner innen ICDP-praksis som har fokus på relasjonelle aspekter ved kommunikasjon og mediering når barnet har funksjonsnedsettelse og spesielle behov. Det er derfor grunn til å samle et arsenal av positive, ressursbaserte eksempler; noe trenerne allerede er i gang med.

Ved de to kombinerte standard- og fordypningsopplæringene har deltakerne fått diplom fra Bufdir på at de er sertifiserte veiledere. For deltakere med tidligere standardopplæring som kun tar fordypningen for omsorgsgivere til barn med funksjonsnedsettelse og spesielle behov, utarbeides det et deltakerbevis på vegne av ICDP Norge etter anmodning fra Bufdir.

Anbefalinger

På grunnlag av erfaringer fra det tidligere pilotprosjektet for samme målgruppe (Tørnes, 2007) og de tre opplæringene beskrevet i denne rapporten anbefales følgende:

1. Kombinert ICDP veilederopplæring med fordypning med fokus på omsorgsgivere til barn med funksjonsnedsettelse og spesielle behov anbefales gjennomført med seks dagers standard opplæring, to dagers fordypning og tre veiledningsdager under egentrening med samtalegrupper, hvorav den tredje dagen holdes etter at loggbøker er gjennomgått og kommentert.
2. For allerede sertifiserte veiledere anbefales opplæring i fordypning med fokus på omsorgsgivere til barn med funksjonsnedsettelse og spesielle behov gjennomført med tre dagers fordypning og tre veiledningsdager under egentrening med samtalegrupper, hvorav den tredje dagen holdes etter at loggbøker er gjennomgått og kommentert.

Referanser

Hundeide, K. (2007). *Imføring i ICDP programmet*. Oslo: ICDP International Child Development Programme.

Hundeide, K. (2003). *Barns livsverden. Sosiokulturelle rammer for barns utvikling*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.

NOU 2005: 8. *Likeverd og tilgjengelighet - Rettslig vern mot diskriminering på grunnlag av nedsatt funksjonsevne*. Oslo: Justis- og politidepartementet. <https://www.regjeringen.no/contentassets/e2361e34e995496589470336829751cc/no/pdfs/nou200520050008000dddpdfs.pdf>.

Opplæringsloven. Lov om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa. 1998. Oslo: Kunnskapsdepartementet. <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1998-07-17-61> . Sist endret 01.10.2015.

Rye, H. (2007). *Barn med spesielle behov - et relasjonsorientert perspektiv*. Oslo: Gyldendal.

Rye, H. (1993). *Tidlig hjelp til bedre samspill. Nye metoder og nye muligheter*. Oslo: Universitetsforlaget.

Tørnes, H. (2007). *Rapport: Foreldreveiledning tilpasset foreldre med barn med nedsatt funksjonsevne - Et pilotprosjekt*. Oslo: Barne- og likestillingsdepartementet. Program for foreldreveiledning.

Van Rees, S., & de Leeuw, R. (1993). *Born Too Early: The Kangaroo Method With Premature Babies*. Video by Stichting Lichaamstaal, Heythuysen, The Netherlands www.stichtinglichaamstaal.nl

Om forfatterne

Hilde Tørnes: Spesialist i Pedagogisk-Psykologisk veiledning ved Pedagogisk Psykologisk Senter Sør (PPS Sør), avdeling PPT i Bergen – ICDP seniortrener med erfaring fra samtalegrupper med foreldre og andre omsorgsgivere, opplæring av veiledere og trenere – Pilotprosjekt innen fordypning for familier med barn som har nedsatt funksjonsevne – Redigert DVD-ene «Grå hverdag» og «Du forstår hva jeg vil, ikke sant?» Internasjonal erfaring med veilederopplæring i St. Petersburg, Russland, veileder og treneropplæring i Kunming, Kina og tilleggsoplæring knyttet til barn med funksjonsnedsettelse i Maputo, Mocambique.

Berit H. Johnsen: Tidligere spesialpedagogisk rådgiver på Øst Island i 20 år. Dr. Scient i spesialpedagogikk og førsteamanuensis ved Institutt for spesialpedagogikk (ISP), Universitetet i Oslo, ICDP- trener og kollega og samarbeidspartner med Professor Henning Rye ved samme institutt siden 1995. Faglig koordinator av International *Master of Philosophy programme in Special Needs Education*. Har ledet flere internasjonale samarbeidsprosjekter innen forskning og høyere utdanning. Foreleser bla. om tilknytnings-, opplærings- og læringsteori, rådgivning, tidlig intervensjon og ledet samspill, samt om teori og praksis til sertifisering av «ICDP-facilitators» ved det internasjonale Masterstudie programmet (forsøksordning). Om publikasjoner se: *Current Research Information SysTem in Norway* <https://www.cristin.no/as/>